

Elif Şafak

IZDAVAČ**buybook**

Radićeva 4, Sarajevo
Tel: + 387 33 550-495
Fax: + 387 33 550-496
redakcija@buybook.ba
www.buybook.ba

ZA IZDAVAČA

Goran Samardžić
Damir Uzunović

NASLOV IZVORNIKA

The Bastard of Istanbul / Elif Şafak
Copyright © 2007 by Elif Şafak
© za bosansko izdanje Buybook

Sva prava pridržana. Ni jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja izdavača.

PREVOD S ENGLESKOG

Edin Urjan Kukavica

UREDNIKA

Ida Hamidović

LEKTURA

Vlasta Brajković

KOREKTURA

Buybook

LAYOUT

Boriša Gavrilović

DIZAJN NASLOVNICE

Aleksandra Nina Knežević

ŠTAMPA

Grafotisak, Grude

Ovo djelo je plod mašte. Imena, likovi, mjesta i događaji su ili proizvod autoricine mašte ili se koriste kao fikcija, a svaka sličnost sa stvarnim ličnostima, živim ili mrtvim, kompanijama, zbivanjima ili lokalitetima je sasvim slučajna.

Elif Şafak

ISTANBULSKO KOPILE

S engleskog preveo Edin Urjan Kukavica

Sarajevo, 2015.

Eyüpu i Şehrazat Zeldi

*Bilo jednom; jednom bilo nije.
Božijih stvorenja bilo je mnogo kao zrna žita
A pričati previše bilo je grijeh...*

Uvod u jednu tursku bajku
...i u jednu armensku

Jedan

Cimet

Šta god da pada odozgo s neba, ne smiješ proklinjati. To uključuje i kišu.

Bez obzira na to šta se može izliti, bez obzira koliko je strašan prolom oblaka ili koliko je susnježica ledena, nikada se ne smiješ požaliti na ono što nebesa sprema za nas. Svi to znaju. A to uključuje i Zelihi.

Ipak, tu je, ovog prvog petka u julu, hoda pločnikom uz beznadno zakrčen saobraćaj; žuri na zakazani pregled na koji već kasni i psuje kao kočijaš, ispaljujući jednu psovku za drugom napuklom kamenom pločniku, svojim visokim potpeticama, muškarcu koji je prati, svima i svakom vozaču napose koji trubi kao sumanut iako se zna da buka ni na koji način ne utiče na saobraćajnu gužvu, čitavoj osmanskoj dinastiji jer je nekada davno osvojila grad Konstantinopol, a zatim ustrajala u toj pogrešci i, da, kiši... ovoj proklesnoj ljetnoj kiši.

Kiša je ovdje pravo mučenje. U drugim dijelovima svijeta, pljusak bi najvjerojatnije došao kao blagodat gotovo za svakoga i sve – dobrobit za usjeve, dobrobit za životinjski i biljni svijet i, uz malo romantike, dobrobit za ljubavnike. Ali, ne i u Istanbulu. Kiša za nas ne mora nužno značiti da ćemo se pokvasiti. Ne radi se čak ni o tome da ćemo se zaprljati. Ako išta, znači da ćemo se razbjesniti. Kiša je blato i kaos i bijes, kao da svega toga već nemamo dovoljno. I borba. Uvijek borba. Kao mačići bačeni u kantu punu vode, svih deset miliona nas uzaludno se borimo protiv kapljica. Ne može se reći da smo sasvim sami u tom hrvanju jer u njemu sudjeluju i ulice, sa svojim pretpotopnim imenima utisnutim u limene ploče, te nadgrobni spomenici tolikih svetih ljudi razasuti posvuda, i gomile smeća koje čekaju na gotovo svakom uglu, i odvratno

ogromne građevinske jame koje će ubrzo biti pretvorene u blještave, moderne zgrade, i galebovi... Sve nas razbjesni kad se nebo otvori i izlije na naše glave.

Ali onda, kad i zadnje kapljice stignu do tla, a još se mnogo njih nesigurno koleba po lišću, sada bez prašine, u tom kolebljivom trenutku, kad nisi sasvim siguran da je konačno prestalo kišiti, ali više i ne pada, u tom kratkom vremenskom periodu, sve se umiri. Jednu dugu minutu, čini se kao da nam se nebo izvinjava zbog nereda koji je napravilo. A mi, još s kapljicama u kosi, bljuzgavicom u manžetama i očajem u pogledu, zurimo u nebo, plavo, za nijansu svjetlije i vedrije nego ikad. Podižemo pogled i ne možemo odoljeti, a da ne uzvratimo osmijehom. Opraštamo mu, uvijek mu opraštamo.

Međutim, u tom trenutku, još je padalo i Zeliha je imala malo, ako je imala uopće, razumijevanja i oprosta u svom srcu. Nije imala kišobran, jer je prije izvjesnog vremena obećala sama sebi da, ako još jednom ispadne tolika budala da baci gomilu para na još jedan kišobran kod uličnog prodavača, samo da bi ga zaboravila negdje usput čim sunce grane, onda zaista zaslužuje da pokisne do gole kože. Osim toga, sad je ionako bilo prekasno. Već je bila potpuno mokra. To je jedna od stvari zbog kojih kiša najviše podsjeća na tugu: učiniš sve da te ne dodirne, da ostaneš sigurna i suha, ali ako i kada ne uspiješ, dođeš do tačke kad pomisliš da ti problem više nisu kapi nego neprekidan pljusak, te zaključiš da se možda možeš i smočiti do kože.

Kiša se slijevala niz njene guste kovrdže na široka ramena. Kao i sve žene iz porodice Kazandži, Zeliha je rođena s neukrotivom, kovrdžavom i kao gavranovo krilo crnom kosom ali, za razliku od ostalih, njoj se to baš sviđalo. Ponekad, samo ponekad, njene oči boje zelenog žada, obično širom otvorene, izazivački inteligentnog pogleda, skupile bi se u dvije tanke crte dok bi se inteligencija premetnula u nepomućenu nezainteresovanost svojstvenu samo trima skupinama ljudi: beznadno naivnim, beznadno povučenim i beznadnim i nepopravljivim optimistima. Kako nije pripadala

ni jednoj od te tri skupine, nije bilo lako dokučiti razloge te nezainteresovanosti, makar i u trenucima kad bi se pojavljivala. Samo bi se pojavila, zaogrnila joj dušu sveobuhvatnom neosjetljivošću i odmah zatim nestajala, ostavljajući je samu sa sobom.

Upravo tako se osjećala tog prvog petka u julu: neosjetljiva, kao anestetizirana, nezamislivo neraspoločena za osobu inače prepunu poleta kakva je bila. Može li to biti zbog toga što je bila potpuno nezainteresovana za borbu s gradom ili, možda, kišom? Dok se nezainteresovanost pojavljivala i nestajala, slijedeći neki svoj ritam, klatno njenog raspoloženja njihalo se između dvije krajnosti: od sleđenosti do pomame.

Dok je Zeliha brzim korakom prolazila pored njih, ulični prodavači kišobrana, kabanica i plastičnih marama zasljepljujućih boja, zapanjeno su gledali za njom. Uspjela je zanemariti njihove poglede, baš kao što je uspijevala ignorisati sve muškarce koji su požudno zurili u njeno tijelo. Prodavači su s neodobravanjem primjećivali i sjajnu alkicu u njenom nosu, kao da u toj maloj, sjajnoj stvarčici vide trag njenog odstupanja od skromnosti, a time i znak njene *pohotnosti*. A ona je bila naročito ponosna na svoj pirsing jer ga je sama napravila. Boljelo je, ali pirsing je bio tu i tu će ostati jer to je bio dio njenog stila. Ni uznemiravanja muškaraca, ni prigovori drugih žena, ni užas hodanja po neravnoj kaldrmi, ni uskakanja u trajekte, čak ni neprekidno zanovijetanje njene majke... dakle, nije bilo sile koja bi Zelihi, višu od većine žena koje je srećala u gradu, spriječila da nosi mini-suknje jarkih boja, uske bluže koje su naglašavale njene bujne grudi, sjajne najlon čarape i, povrh svega, cipele s vrtoglavo visokim potpeticama.

Sada, nagazivši na još jedan rasklimani kamen u kaldrmi i gledajući kako su blatnjave kapljice prsnule ispod njega i ostavile tamne mrlje po njenoj suknji boje lavande, Zeliha je ispalila još jedan dugačak niz psovki. Bila je jedina žena u cijeloj svojoj porodici i jedna od malog broja Turkinja koje su koristile takav ružan rječnik bez ustezanja, rado i tako znalački; kad god bi počela psovati, to bi zvučalo kao da nadoknađuje sve što je u međuvremenu

propustila. Ni ovaj put nije bilo drukčije. I dalje žureći, Zeliha je psovala općinsku administraciju, nekadašnju i sadašnju jer, još otako je bila djevojčica, nikada nije prošao ni jedan kišni dan, a da se kamenje u kaldrmi ne rasklima i pomjeri. Međutim, prije nego što je završila s psovka, iznenada je zastala, podigla bradu kao da je čula da neko doziva njeno ime ali, umjesto da razgleda naokolo tražeći poznato lice, ona se namrštila na oblačno nebo. Zaškiljila je, kratko udahнула, a zatim ispalila još jednu psovku, ovaj put upućenu kiši. *To je već*, prema nepisanim i neprekršivim pravilima Petite-Ma, njene nane, bilo čisto svetogrđe. Možeš ne voljeti kišu, naravno da možeš, ali ni pod kakvim okolnostima, ni u kojoj situaciji ne smiješ psovati ono što dolazi s neba jer, odozgo ništa ne pada svojom voljom, nego iza svega toga stoji Allah Svemogućći.

Zeliha je, naravno, znala nepisana i neprekršiva pravila Petite-Ma, ali se ovog prvog petka u julu osjećala već dovoljno loše da nije marila za njih. Osim toga, šta god da se izgovori, već je izgovoreno, baš kao i sve što je učinjeno u životu – učinjeno je i sad toga više nema. Zeliha nije imala vremena za kajanje. Kasnila je na dogovoreni pregled kod ginekologa. A to, zaista, nije zanemariv rizik, znajući da bi, čim primijetiš da kasniš na pregled kod ginekologa, mogla odlučiti da uopće ne odeš.

Žuti taksi s naljepnicama na zadnjem braniku zaustavio se tik uz nju. Vozač, crnomanjast muškarac prostačkog izgleda, sa Zapata brkovima i zlatnim prednjim zubom, a koji bi, kad nije vozio taksi, veoma lako mogao biti seksualni manijak, spustio je sve prozore a s jedne lokalne rok-radiostanice treštala je Madonnina pjesma *Like a Virgin*. Bilo je izrazite nepodudarnosti između muškarčevog potpuno tradicionalnog izgleda i njegovog nekonvencionalnog muzičkog ukusa. Naglo je zakočio, isturio glavu kroz prozor, zviznuo Zelihi i doviknuo: “Mogao bih malo toga!” Njegove sljedeće riječi bile su prigušene Zelihinim.

“U čemu je tvoj problem, ljigavče? Zar žena ne može hodati s mirom u ovom gradu?”

“Zašto bi hodala kad te ja mogu povesti?”, upitao je taksista. “Ne želiš valjda da ti se to seksi tijelo skvasi, zar ne?”

Dok je Madonna u pozadini vrištala: *My fear is fading fast, been saving it all for you*, Zeliha je počela psovati i time prekršila još jedno nepisano i neprekršivo pravilo, ovaj put ne Petite-Ma, nego Ženske Razboritosti. *Nikada ne psuj muškarcu koji te uznemirava.*

**Zlatno pravilo Ženske Razboritosti istanbulskih žena:
Kad te uznemiravaju na ulici, nikad ne odgovaraj, jer
žena koja odgovora, a naročito ona koja uzvraća psov-
kom onom koji je uznemirava, samo će raspiriti njegov
zanos!**

Zelihi ovo pravilo nije bilo nepoznato i znala je da ga ne smije kršiti, ali ovaj prvi petak u julu bio je kao nijedan drugi, i u njoj se oslobodilo ono drugo *ja*, neuporedivo bezbrižnije i drskije, i zastrašujuće bijesno. Ta druga Zeliha je sad zauzimala najveći dio njenoga unutarnjeg bića i preuzela je stvari u svoje ruke, donoseći odluke u ime obje. Mora da je zato nastavila psovati iz sveg glasa. Kako je nadglasala Madonnu, prolaznici i prodavači kišobrana okupili su se ne bi li vidjeli šta se to *kuha*. U gužvi, muškarac koji ju je pratio, ustuknuo je shvatajući da je bolje nemati nikakvog posla s ovom luđakinjom. Ali taksist niti je bio tako razuman, niti tako plašljiv, jer je svu tu strku dočekao s osmijehom. Zeliha je primijetila kako su iznenađujuće bijeli i besprijeekorni muškarčevi zubi, i nije mogla odoljeti, a da se ne upita jesu li presvučeni porculanskim navlakama. Malo-pomalo, ponovo je osjetila kako joj se u utrobi diže talas adrenalina, grči želudac, ubrzava puls, i zbog toga je osjetila da bi upravo ona, prije nego bilo koja druga žena u cijeloj njenoj porodici, mogla jednog dana ubiti čovjeka.

Na Zelihinu sreću, u tom trenutku vozač Toyote iza taksija izgubio je strpljenje i zatrubio. Kao probuđena iz ružnog sna, Zeliha se pribrala i zadržala shvativši u kakvoj se nelagodnoj situaciji nalazi. Kao i uvijek, preplašila ju je vlastita spremnost za nasilje. U

trenutku je ušutjela i skrenula u stranu, trudeći se da se probije kroz gomilu. U svoj toj žurbi, Zelihina desna potpetica zapela je za labav kamen u kaldrmi. Bijesna, izvukla je stopalo iz lokve ispod kamena. Dok je izvlačila nogu i cipelu, potpetica se slomila i podsjetila je na posebno pravilo koje nikad nije smjela smetnuti s uma.

**Srebrno pravilo Ženske Razboritosti istanbulskih žena:
Kad te uznemiravaju na ulici, ne gubi živce, jer žena koja
izgubi živce pred onim koji je uznemirava, pa zbog toga
pretjerano reaguje, situaciju će učiniti samo još gorom
za sebe!**

Taksist se nasmijao, truba Toyote iza njega ponovo je zakreštala, kiša se pojačala, a nekoliko prolaznika, mršteći se, gotovo jednoglasno su coknuli jezikom, iako nije bilo jasno zbog čega. Usred sve te zbrke, Zeliha je ugledala šarenu naljepnicu koja je svjetlucala na zadnjem dijelu taksija: NE ZOVITE ME BIJEDNIKOM!, pisalo je. I BIJEDNICI IMAJU DUŠU. Dok je stajala i tupo zurila u te riječi, odjednom je osjetila neopisiv umor – bila je toliko iscrpljena i toliko ozlojeđena da bi čovjek pomislio kako to s čim se suočila nisu svakodnevni problemi stanovnika Istanbula. Prije bi se reklo da je riječ o nekoj tajnoj šifri koju je neki daleki um osmislio da bi je ona dešifrovala, ali je ona u svojoj smrtnosti nikad nije uspjela razbiti. Uskoro, taksi i Toyota su otišli, a prolaznici se razišli svako na svoju stranu i za svojim poslom, ostavljajući Zelihiu ondje, da drži u ruci slomljenu potpeticu, nježno i očajno kao da drži mrtvu pticu.

Među stvarima koje su ulazile u Zelihin haotični univerzum, moglo bi biti i mrtvih ptica, ali sigurno ne nježnosti i malodušnosti. To ona ne bi trpjela. Uspravila se i učinila sve što je mogla da nastavi hodati s jednom potpeticom. Uskoro je žurila kroz gomilu s kišobranima, pogledima izlažući svoje prelijepo noge, šepajući kao pogrešna nota. Bila je nit boje lavande, neprimjerena nijansa u tapiseriji smeđih i sivih, i još smeđih i sivih boja. Iako je

njena boja odudarala, gomila oko nje bila je dovoljno šupljikava da proguta njen nesklad i uklopi je u svoj ritam. Gomila nije bila mnoštvo stotina zadihanih, znojnih i bolnih tijela, nego jedno jedino zadihano, znojno i bolno tijelo na kiši. Kiši ili suncu, svejedno je. Hodanje u Istanbulu znači hodaње zajedno s gomilom.

Dok je Zeliha prolazila pokraj desetina ribara grubog izgleda, koji su šuteći stajali jedan uz drugog duž starog mosta Galata, svaki s kišobranom u jednoj i štapom za pecanje u drugoj ruci, pozavidjela im je na nepomičnosti, na toj sposobnosti da satima čekaju ribu koja ne postoji ili, ako postoji, toliko je mala da se na kraju može iskoristiti samo kao mamac za neku drugu ribu koju nikad neće uloviti. Kako je nevjerovatna ta sposobnost da postigneš mnogo postigavši malo, da na kraju dana odeš kući praznih ruku a ipak zadovoljan! U ovom svijetu, mir porađa sreću, a sreća porađa radost, ili je Zeliha samo tako pretpostavljala. Pretpostavljati je bilo sve što je mogla učiniti u ovom slučaju, jer ona nikad u životu nije osjetila takvu vrstu smirenosti, niti je mislila da će je ikad moći osjetiti. Barem ne danas. Definitivno ne danas.

Uprkos žurbi, dok se probijala Velikim bazarom, Zeliha je usporila. Nije imala vremena za kupovinu, ali ući će i samo na brzinu pogledati, uvjerala je samu sebe dok je razględala izloge. Zapalila je cigaretu i ispuštajući kolutove dima, osjetila se bolje, gotovo opušteno. O ženama koje puše na ulici u Istanbulu ne vlada dobro mišljenje, ali koga briga? Zeliha je slegnula ramenima. Nije li ona već povelala rat protiv čitavoga društva? S tom mišlju krenula je prema starijem dijelu bazara.

Tamo je bilo trgovaca koji su je znali po imenu, naročito zlatari. Zelihina slaba tačka bili su svjetlucavi modni dodaci svih vrsta. Kristalne ukosnice, broševi s vještačkim dragim kamenjem, sjajne naušnice, biserni ukrasi za revere, marame s dezenom zebrinih pruga, torbe od atlasa, šifonski šalovi, svileni pomponi i cipele, obavezno s visokim potpeticama. Nijednom nije prošla ovim bazarom, a da nije zavirila u najmanje nekoliko trgovina, cjenkala se s prodavačima i, na kraju, platila mnogo manje od traženog iz-

nosa za predmete koje, ionako, uopće nije imala namjeru kupiti. Ali, danas je samo prošla pokraj nekoliko štandova i zavirila u nekoliko izloga. To je bilo sve.

Zeliha je zastala ispred štanda prepunog tegli i posuda i opletenih boca s mirisnim travama i začinima svih boja i vrsta. Sjetila se da ju je jedna od njene tri sestre jutros zamolila da kupi cimet, iako se nije mogla sjetiti koja. Bila je najmlađa od četiri djevojke koje se ni oko čega nisu mogle dogovoriti, ali su sve bile jednako uvjerene da su uvijek u pravu i smatrale da nemaju šta naučiti od drugih, ali da zato sve ostale mogu mnogo čemu poučiti. Osjećaj je isti kao kad ne dobiješ na lutriji samo zbog jednog broja: kako god pokušao razmotriti situaciju, ne možeš se otresti osjećaja da ti je učinjena nepravda koja ni na koji način ne može biti ispravljena. Svejedno, Zeliha je kupila cimet, ne u prahu, nego u štapićima. Prodavač ju je ponudio čajem, cigaretom i razgovorom i ona ništa od toga nije odbila. Dok je ondje sjedila i razgovarala, oči su joj ležerno pregledavale police, dok joj se pogled nije zaustavio na kompletu staklenih čašica za čaj. I one su bile na spisku stvari kojima nije mogla odoljeti: staklene čašice za čaj s pozlaćenim zvijezdama i tankim, otmjenim kašičicama i krhkim tanjirićima s pozlaćenim rubovima. Kod kuće mora da su imale najmanje trideset različitih kompleta staklenih čašica za čaj i sve ih je ona kupila. Ali neće škoditi da kupi još jedan, jer, tako se lako razbijaju. “Tako su prokleta krhke...”, promrljala je Zeliha ispod glasa. Ona je bila jedina od žena u porodici Kazandži koja bi se razbjesnila na čašice za čaj kad se razbiju. Međutim, sedamdesetsedmogodišnja Petite-Ma je, sa svoje strane, razvila potpuno drukčiji pristup.

“Ode još jedan *nazar!*”, uzviknula bi Petite-Ma svaki put kad bi čašica za čaj napukla ili se razbila. “Jesi li čula taj zlokobni zvuk? *Kvrc!* Oh, još odjekuje u mom srcu! To su nečije zle oči, tako ljubomorne i pakosne. Neka nas Allah sve čuva!”

Kad god bi koja čaša pukla ili ogledalo napuklo, Petite-Ma bi s olakšanjem uzdahnula. Na kraju, budući da zle ljude ne možeš izbrisati s lica zemlje koja se tako ludo vrti, mnogo je bolje da se nji-

hovi *nazari* zabiju u staklo, nego da se zabijaju i prodiru duboko u Božije nevine duše i unište im živote.

Dvadeset minuta kasnije, kad je Zeliha utrčala u otmjenu ordinaciju u jednoj od najbogatijih gradskih četvrti, u jednoj ruci je nosila slomljenu potpeticu, a u drugoj novi komplet čašica za čaj. Čim je ušla, rastužila se sjetivši se da je zaboravila smotuljak šta-pića cimeta na Velikom bazaru.

* * *

U čekaonici su bile tri žene, sve s groznim frizurama i jedan muškarac gotovo bez kose. S obzirom na to kako su sjedile, Zeliha je istog trena primijetila i cinično zaključila da je najmlađa najmanje zabrinuta, ležerno pregledavajući fotografije u nekom ženskom časopisu, previše lijena da bi čitala članke i da je vjerovatno došla po novi recept za kontracepcijske pilule; punačka plavuša uz prozor, otprilike, u ranim tridesetim, čiji je crni izrastak vapio za farbanjem, nervozno se ljuljala na nogama, mislima očito negdje drugdje, ovdje je, vjerovatno, zbog rutinskog pregleda i godišnjeg Papa testa. Treća, s maramom, došla je sa suprugom, djelovala je najmanje pribrana od svih njih, obješenih uglova usana i naboranog čela. Zeliha je pretpostavila da ne može zatrudnjeti. A *to*, pretpostavljala je Zeliha, može biti neugodno, ovisno o gledištu. Ona, lično, neplodnost nije smatrala najgorim što se jednoj ženi može dogoditi.

“Halooo, vi!”, zacvrkutala je sestra, namještajući tupav, izvještačen osmijeh, koji je tako dobro uvježbala da nije djelovao ni tupavo, ni izvještačeno. “Jeste li vi naručeni za tri sata?”

Sestra je izgleda imala problema s izgovaranjem slova *r*, i da bi to prikрила, previše ga je naglašavala podižući glas i, povrh svega, nudeći dodatni osmijeh kad god bi joj jezik naletio na taj zloslutni glas. Da je poštedi te muke, Zeliha je odmah klimnula glavom, možda malo presrdačno.

“A zbog čega ste tačno vi došli, gospođice *Naručena-u-tri-sata*?”